

İnsan hüquqları və işgəncənin nəticələri

İşgəncənin nəticələri insanlar və cəmiyyət üçün nə ola bilər?

İşgəncənin nəticələrini 3 yere bölmək olar:

1. fiziki
2. psixi
3. sosial

İşgəncənin fiziki nəticələrinə səthi və dərin zədələr, qançırılar, hematomalar, kəllə-beyin travmaları, orqanik disfunksiya, infeksiyalar, bədənin müxtəlif hissələrinin şikəstliyi, üzün eybəcər hala salınması, ruhi-bədən xəstəlikləri və sair daxildir.

İşgəncənin psixi nəticələrinə gəldikdə, onlardan isə ən vacib olanlarından posttravmatik stress pozuntuları, həyəcan, ruh düşkünlüyü, yuxu pozuntuları, xroniki ağ-

yətlərində çoxlu mənfi şeylərlə qarşılaşa bilərlər.

-qurbanların yaşadığı cəmiyyət onlardan imtina edə, kənar gəzə və ya onları tənqid edə bilər.

Beləliklə, təcə çapıqlar, fiziki ağrılar və ya əlillik deyil, sosial nəticələr də daima qurbana yaşanmış travmatik hadisələri xatırladır.

İşgəncənin qurbanları çıxılmaz vəziyyətə düşə bilərlər ki, burada da, hətta əvvəllər yaşanmış travmalardan uzun müddət keçməsinə baxmayaraq, travmatik hadisələr təkrar oluna bilər və onlar da dərin həyəcan və təşvişə səbəb ola bilərlər.

Harada fiziki işgəncə tətbiq edilirsə, orada avtomatik olaraq, psixi işgəncə də yaranır. Beləliklə, praktiki olaraq, onları ayırma-

larına uyğunlaşmış insan üçün daha az ola bilər. Həyat təcrübəsi qurbana işgəncənin müxtəlif dağıdıcı təsirlərinin öhdəsindən daha yaxşı gəlməyə imkan verə bilər. Daha təminatlı təbəqələrdən olub, tam anlayış və qayğı mühitində böyüyən və heç zaman cinayətkar fəaliyyətə və ya münafiqşəyə cəlb edilməyən şəxslər üçün işgəncənin nəticələri daha böyük və dərin ola bilər. Müqayisə üçün, demək olar ki, cinayətkar fəaliyyətdə təcrübəsi olan və həyatını qeyri-müəyyən və əlverişsiz şəraitdə keçirən şəxslər üçün işgəncənin nəticələri daha yüngül ola bilər. Əgər ailə üzvləri öz yaxınlarının vəziyyətini və əzablarını başa düşür və buna anlayışla yanaşırlarsa, o zaman qurban travmatik hadisələrin

rılar (əzələlərin, sümüklərin və oynaqaların), baş ağrısı, yaddaşın itirilməsi və ya pozulması, əsəb-psixi pozuntular, öz imkanlarını və ya planlarını və sairəni reallaşdırmaq imkanlarının olmaması barədə ümitsizlik, nəzarətsizlik və narahatlıq hissələrini misal göstərmək olar.

İşgəncənin sosial nəticələri arasında daha vacibləri aşağıdakılardır:

-sosial damğalama: qurbanlar, satqın, cinayətkar, millətçi, ekstremist, xalq düşməni və sair elan edilə bilərlər. Bu damğalar qurban və onun ailəsinə qısa və uzunmüddətli mənfi təsir göstərə bilər.

-kollektivdə və iş yerində çətinliklər: qurban yaxşı işçi olsa da, işdən çıxarıla bilər və ya ona iş tapmaq çətin ola bilər.

Aydındır ki, qurbanın ailə üzvləri iş və əmək haqqının olmaması kimi problemdən ciddi şəkildə əziyyət çəkə bilərlər.

-bəzi hallarda nəticənin biri də kasıblıq və xüsusilə də, siyasi və digər repressiyalar zamanı əmlak müsadiresi nəticəsində, yaranan sosial problemlər ola bilər.

-gündəlik fəaliyyətin pozulması: işgəncənin qurbanları və onların ailə üzvləri öz gündəlik fəaliyyətlərində

İşgəncələrə məruz qalanların xarakteristikasına nəzər salsaq, görərik ki, işgəncə yaşlılarla müqayisədə uşaqlara və gənc adamlara daha dərin təsir göstərə bilər. Fiziki, psixi, sosial münasibətdə qadınlar kişilərdən daha zərif və həssasdırlar. Buna görə də, işgəncə qadınlar üzərində daha aşkar nəticələr buraxır. İşgəncənin təsiri uyğunlaşma problemi yaşayan uşaq və yeniyetmələrlə müqayisədə yetişkən və müxtəlif növ stress formalarına uyğunlaşmış insan üçün daha az ola bilər.

mümkün deyil. Lakin buna baxmayaraq, onlara ayrı-ayrılıqda baxaq. Müqayisə edildiyi zaman psixi işgəncə fiziki işgəncədən daha dağıdıcıdır. Bundan başqa, qadınlar üçün seksual işgəncələr psixi işgəncələrdən daha da ağırdır.

İşgəncələrə məruz qalanların xarakteristikasına nəzər salsaq, görərik ki, işgəncə yaşlılarla müqayisədə uşaqlara və gənc adamlara daha dərin təsir göstərə bilər. Fiziki, psixi, sosial münasibətdə qadınlar kişilərdən daha zərif və həssasdırlar.

Buna görə də, işgəncə qadınlar üzərində daha aşkar nəticələr buraxır. İşgəncənin təsiri uyğunlaşma problemi yaşayan uşaq və yeniyetmələrlə müqayisədə yetişkən və müxtəlif növ stress forma-

nəticələrini daha yüngül keçirə bilərlər. Əgər cəmiyyət qurbanı terrorçu, satqın və ya qatil kimi qəbul edirsə, travma və işgəncələrin nəticələri daha da ağırlaşma bilər. Qurban ətrafında baş verənlərlə əlaqədar, özünün məyusluğunu hiss edir və özünü problemin mənbəyi kimi hiss edirsə, bu işgəncənin yuxarıda qeyd edilən nəticələrinə əlavə edilən ciddi nəticələrə gətirib çıxara bilər. Digər tərəfdən, əgər o, özünü problemlərə müqavimət göstərən və mübarizə aparan şəxs kimi hiss edərsə, bu qurbana müsbət təsir göstərər.

Müalicə və rehabilitasiya işgəncənin nəticələrini minimuma endirə bilər. Xüsusilə, qurban və onun ailə üzvlərinin aşkar edilməsi, həmçinin, onların müvafiq rehabili-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

tasiya proqramlarına daxil edilməsi travmanın alınmasından dərhal və ya qısa müddət sonra həyata keçirilərsə, bu zaman müalicə və rehabilitasiya daha effektiv ola bilər. Müalicə və qulluq, həmçinin, sosial-psixoloji proqramların bütün növləri, eyni zamanda, başlanmalı və nizamlı, yaxşı təlim keçmiş komanda tərəfindən aparılmalıdır.

Mövcud hüquq-müdafiə vasitələri ilə yanaşı, işgəncələrə qarşı mübarizə dövlətin başlıca vəzifələrindən biri hesab olunur. Məhz buna görə də, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunlarında işgəncənin istənilən forması qadağan olunur və onun nəticələrinin aradan qaldırılması üçün müvafiq tədbirlər nəzərdə tutulur.

Beynəlxalq hüquqa əsasən, dövlət vəzifəli şəxsin və ya rəsmi şəxs kimi çıxış edən başqa bir şəxs tərəfindən (məsələn, polis zabitləri, polis işçiləri, hərbi qulluqçular və ya həbsxana nəzarətçiləri və s.) törədilən işgəncələrə görə cavabdehlik daşıyır. Aparıldığı araşdırmalar nəticəsində, məlum olmuşdur ki, Azərbaycan qanunvericiliyində "işgəncə"nin leqal anlayışı təsbit edilməmişdir.

Fikrimizcə, işgəncə anlayışının milli qanunvericilikdə olmaması, dövlətin hər hansı şəxslər tərəfindən törədilən işgəncələrə məruz qalmış vətəndaşlarının hüquqlarının dolğun şəkildə təmin olunmasına mənfi təsir göstərir.

Beynəlxalq hüquqda işgəncə-

nin subyektivi kimi yalnız dövlətin vəzifəli şəxsləri göstərilir. Ancaq işgəncə həm də digər subyektlər (dövlət məmuru olmayan subyektlər) tərəfindən də verilə bilər. Gündəlik həyatda və məişətdə də belə hallara tez-tez rast gəlinir (məsələn, ailə münafiqşələri zəminində). Bu baxımdan, düşünürük ki, işgəncə ilə bağlı qanunvericiliyin və beynəlxalq hüquqi sənədlərin təhlili və ümumiləşdirilməsi əsasında işgəncəyə aşağıdakı kimi anlayış (tərif) verilməsi məqsədmüvafiq olardı:

İşgəncə dedikdə, hər hansı şəxsi və ya üçüncü şəxsi, iradəsi ziddinə hərəkətlər etməyə məcbur etmək, onlardan məlumat və ya etiraf almaq, cəza vermək və ya digər məqsədlərlə, yaxud istənilən xarakterli ayrı-seçkiliyə əsaslanan istənilən səbəbə görə, hər hansı şəxsə güclü fiziki və ya psixi ağrı və əzab verən istənilən hərəkət başa düşülür.

Bundan başqa, hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətində aşkarlıq prinsipinin tətbiqi, həmçinin, beynəlxalq tələblərə, Avropa Şurasının işgəncələrin və Qeyri-insani və ya Ləyaqəti Alçaldan Rəftarın və ya Cəzanın Qarşısının Alınması üzrə Komitəsinin (İQK) standartlarına tam olaraq uyğunlaşdırılması işgəncələrin qarşısının alınmasında mühüm rol oynaya bilər.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru